

açıkça görülmektedir. Bu karşılaştırmaya devam edilince bütün kitabın Giese anoniminin—bazı ufak istinsah farklarıyla—aynı olduğu anlaşılıyor⁵. Bilmünasebe yukarıda (S. 183, st. 18-22) naklettiğimiz en son cümlesi de Giese anoniminde S. 113, st. 22-28'de ki cümleye tekabül etmektedir.

Verdiğimiz bütün bu izahat Sayın Ord. Prof. Ertaylan'ın ne büyük bir hataya düştüğünü ve tenkidli baskısı dahi bulunan malûm ve meşhur bir eserin kötû bir nushasını faksimile ettirmek suretiyle İstanbul Edebiyat Fakültesini ne kadar zarara soktuğunu kesin bir şekilde göstermektedir.

5. Şimdi Sayın Ord. Profesörün bu hareketinin bir derece olsun mazur görülmesine imkân bulunup bulunmadığını da belirtmek icab ediyor.

Malûm olduğu vechile gerek Giese'nin neğrine esas olan ve gerekse yeni yeni meydana çıkan *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* nushaları sona eriş bakımından farklıdır; bazıları Fatih ve II. Bayezid, bazıları ise I. Selim hattâ Kanunî Süleyman devrine kadar geçen vekayii ihtiva etmektedirler.

Acaba bu nushalar arasında tıpkı Prof. Ertaylan'ın faksimilesini yayınladığı nusha gibi Şehzâde Mustafa b. Fatih Mehmed'in Yusufça Mirza ile olan savaşına ve Yusufça Mirzanın esir edilip İstanbul'a gönderilmesine âit fıkra ile sona eren diğer bir nusha mevcut değil midir?

Eğer böyle bir nusha ele geçmemiş olsa idi Prof. Ertaylan'ın hiç olmazsa bir hususiyeti olan bir nushayı tanıttığına, böylece önemsiz dahi olsa ufak bir hizmette bulunduğuna hükmedilebilirdi.

Fakat maalesef buna da imkân yoktur. Çünkü meselâ Viyana'da bulunan bir nusha aynen Prof. Ertaylan'ınki gibi bitmektedir (Bk. G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien*, II, 1865, s. 207 = Nr. 983; krş. F. Giese, *Einleitung zu meiner Textausgabe der altosmanischen anonymen Chroniken tewârih-i âl-i 'Osmân*, *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*, I, 2/3, 1922, s. 54 ve *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, I, Text: S. 113; Variantenverzeichnis: S. 355).

••

Bütün bu açıklamalardan sonra herhangi bir şahsî mutaleada bulunmaktan çekiniyorum.

Fakat Sayın Ord. Prof. Ertaylan'ın hüsn-i niyetle hareket ettiğini, bununla beraber bir Üniversite çatısı altında neşriyat yapabilmek için sâdece hüsn-i niyetin kâfi gelebileceğini belirtmekten de kendimi men edemiyorum.

ADNAN SADIK ERZİ

★

İ. Hikmet Ertaylan: *Varoart Ali Paşa*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. II, Sayı 3-4 (31 Mayıs 1948), s. 155-170.

Sayın Ord. Prof. İ. H. Ertaylan bu yazısında «*Varoart Ali Paşa*» tarafından

⁵ Bu farkları tabii görmek lâzımdır. Giese neğrinde de 153 sahifelik metne esas olan nushaların varyantlarının 421 sahife tutması bu düşüncemizde ne kadar haklı olduğumuzu gösterir.

yazılan ve onun kendi terceme-i hâlimden bahseden yazma bir mesnevi'nin fak-similesini yayınlamakta (S. 155-164), müteakiben bu mesneviyi hülâsa etmektedir (S. 165-170).

Sayın Profesör her nedense yayınladığı yazmanın nerede bulunduğunu, bir mecmua içinden mi alındığını, yoksa müstakil bir risale mi olduğunu açıklamadığı gibi haricî evsafı hakkında da hiç bir şey söylemiyor. Herhangi bir metin yayınlanırken bu hususların aslâ ihmal edilemeyeceğini söylemeye bilmem lüzûm var mı ?

Ayrıca Sayın Prof. Ertaylan mesneviyi yazan «Varvarî Ali Paşa»nın kim olduğunu, mesnevînin ne ad taşıdığını ve hangi tarihte yazıldığını dahi bildirmiyor.

Bütün bu noktalar hakkında elimizden geldiği kadar biraz izahat verelim :

a) En sondaki (S. 164)

Tamam oldu be-minnet-i bâri
Makâlât-ı Aliyy-i Varvarî

beytinden anlaşıldığı veçhile mesnevî büyük bir ihtimalle «Makâlât-ı Ali Varvarî» adını taşımaktadır.

b) Bu «Ali Varvarî», muhtelif eyaletlerde bulunduktan sonra Sultan İbrahim zamanında 1058 tarihinde, Sivas eyâleti beylerbeyisi iken isyan eden ve nihayet İbşir Paşa tarafından öldürülen Vardar - Varvar Ali Paşa'dır (Bk. M. Sûreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, 1st. 1311, s. 513; Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Trad. Hellert, C. X, s. 139, 146 v. d. ; krş. *Na'fmâ tarihi*, C. IV, s. 239, 267 - 271).

c) Mesnevî'nin ne zaman yazıldığı meselesine gelince : «Varvarî Ali Paşa», Sultan İbrahim devrinde Bolu sancak-beyi iken «bir mâh-ı enver» in tulû ettiğini, «cihanî adlile münevver» kıldığını, bunun adının «Muhammed Paşa» olduğunu söylüyor. İşte bu Muhammed Paşa'nın lûtfu ile «Bosna iline vali» tayin edildiğini bildirerek mesnevîsine son veriyor.

Burada mevzubahs olan «Muhammed Paşa», hiç şüphesiz 1053/1643'te Sadr-ı âzamlığa geçen ve 28 Şevval 1055'te de azledilen Sultan-zâde Mehmed Paşa'dır (Bk. Hammer, C. X, s. 44, 107).

Diğer kaynaklardan ise Varvarî Ali Paşa'nın 1054 yılında Bosnaya tayin edildiği öğrenilmektedir. (Bk. E. de Zambaur, *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam*, Hanovre 1927, s. 172). Buna göre, mesnevînin 1054-1055 yılları arasında yazıldığı kesin olarak meydana çıkmaktadır.

Açıklanması ihmal edilen bütün bu noktalardan sarf-ı nazar, Sayın Prof. Ertaylan'ın yaptığı hülâsa da yanlışlıklarla doludur. Buna kendilerinin metai dikkatli bir surette tedkik etmemesi, bir çok beyitlerin manasını anlamaması, ayrıca bir çok tarihî istilâhlar hakkında en ufak bir fikir edinmeden böyle bir hülâsa yapmaya teşebbüs etmesi sebep olmuştur. Bu hususta bir kaç misal verelim :

Prof. Ertaylan'ın metninden anladığına göre «Varvarî Ali Paşa, Sultan Ahmed devrinde (Hiç şüphesiz I. Ahmed) Saray'daki Büyük-oda'da on yıl hizmet

ettikten sonra doğancı olmuş. Kendisinin çok iyi bir doğanı varmış: pâdişah bir gün onun elinden bu doğanı alıp bir kerkes ardından havaya salmış; doğan kerkesi avlayıp ovaya düşürmüş. Bunun üzerine pâdişah memnun olarak kendisine dile benden ne dilersen demiş. O da kendisinin seferli edilmesini rica etmiş; pâdişah ricasını kabul ederek onu seferli yapmış ve kaftan giydirmiş. »

Halbuki metin tamamiyle bunun aksini ifade etmektedir. Çünkü:

İdüb andan Saray-ı Hasa ferman
Beni aldı Büyük-odaya Sultan
beytinden (Bk. Metin, S. 156, st. 9) sonra gelen:
Oturak oldum on yıl cân u dilden
İderdim hizmetim geldikçe elden
Bihamdillah doğancı oldum andan
Olub mesrur kâm aldum eihandan

beyitleri (Bk. Metin, S. 156, st. 11 - 12) «Varvarî Ali'nin «Doğancı» olduğunu, yani Büyük-oda'dan terfi etmek suretiyle çıkıp Doğancı odasına geçtiğini açıkça göstermektedir (Doğancı odası hakkında bk. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray teşkilâtı*, Ankara 1945, s. 308 not 2, 311). Müteakiben «Varvarî Ali»nin doğancılığı esnasında bir avdan sonra pâdişahla aralarında geçen muhavere şöyle anlatılıyor (Metin, S. 156, st. 18 - 19 - S. 157, st. 1 - 2):

Bakub ol dem dedi söyle murâdın
Bana arz eyle ahvâl-i fuâdın
Didim var bir kulun Büyük - oda'da
Seferli eyleyüb irgir murada
Emekdâr u delir u dilfezâdır
Ne denlü iltifat etsen sezâdır
Ricamız oldu pes makhbûl-i sultan
Seferli idüb anı verdi kaftan

Sayın Prof. Ertaylan'ın yaptığı gibi bu beyitlerden Varvarî Ali'nin pâdişah'tan kendisini Büyük-oda'dan çıkarıp seferli yapmasını istediği manasını çıkarmak imkânsızdır. Çünkü o, yukarıda söylediği gibi, bu hâdiseden önce Büyük-oda'dan çıkmış ve Doğancı odasına geçmişti. Burada Varvarî Ali kendisinin değil, Büyük-oda'da kalan emekdarlardan bir arkadaşının seferli yapılmasını istediğini ve bu isteğine nâil olduğunu anlatmaktadır. Gerek gayet açık olan metnin ifadesi, gerekse Sayın Profesörün nazar-ı dikkatini celbetmeyen ve hemen yukarıdaki beyitleri takiben gelen şu parça bu hususu söz götürmez bir şekilde ortaya koyuyor (Metin, S. 157, st. 3-4):

Niyaz ehline yeter bu saâdet
Ge'e ahbabı hakkında şefaet
Garaz budur fenâ dünyada dâim
Ola eyikle her kişi kaim

Ancak metni dikkatli bir şekilde takib etmemekten ve anlamağa çalışmaktan doğan bu gibi hatalara bir çok tarih yanlışlıkları da ilâve edilebilir.

Meselâ Prof. Ertaylan, S. 165'te, Ali Paşa'nın «yedi pâdişahın geldiğine şahid» olduğunu söylüyor. Filhakika metinde sırayla Mehmed, Ahmed, Mustafa, Osman, Mustafa, Murad ve İbrahim adlı pâdişahlar zikrediliyorsa da bunlardan her iki Mustafa bir kimsedir. Yani 1617-1618 ve 1622-1623 yıllarında olmak üzere iki defa tahta geçen I. Mustafa'dır. Binaenaleyh «Varvarî Ali Paşa» yedi değil altı pâdişah görmüştür.

Yine Prof. Ertaylan, «Varvarî Ali» nin Sultan İbrahim devrinde lütfunu gördüğünden ve kendisini Bosna'ya tayin ettirdiğinden bahsettiği «M u h a m m e d Pa ş a» nın Köprülü Mehmed Paşa olduğunu söylüyor. Yukarıda mesnevinin yazıldığı yılı tesbit ederken de belirttiğimiz vechile bu zât Sadr-ı âzam Sultan-zâde Mehmed Paşa'dır. Köprülü Mehmed Paşa Varvarî Ali Paşa'nın ölümünden çok sonra 1066'da Sadr-ı âzam olmuştur (Bk. H a m m e r, *Osmanlı devleti tarihi*. C. XI, İst. 1947, s. 8 v. d.).

Sadr-ı âzam olmadan çok evvel Köprülü'nün onu Bosna'ya tayin ettiremeyeceği bedihi olmakla beraber burada bir noktayı daha hatırlatayım: Varvarî Ali Paşa isyan ettiği zaman, bidayette kendisine karşı Köprülü Mehmed Paşa (O zaman Karaman beylerbeyi) gönderilmiş, vukua gelen çarpışmada Köprülü mağlûp olmuştur

Ayrıca Profesörün S. 170'te de mükerreren «derleme oğlanı», «derleme teşkilâtı» dediği şey de «devşirme oğlanı» ve «devşirme teşkilâtı» olacaktır.

Bütün bu gibi hatalara ilâveten Profesör 6 sahifelik hülâsasında, hakkında her hangi bir şey söylemeyi fazla gördüğümüz bazı garib mütalealar da ileri sürüyor (Bk. S. 170, st. 21, 26-27).

Bununla beraber Sayın Ord. Prof. Ertaylan'ın, oldukça enteresan olan bu mesnevinin faksimilesinin yayınlanmasına delâlet etmeleri şükranla karşılanmağa değer.

ADNAN SADIK ERZİ

Ord. Prof. İ. Hikmet Ertaylan: *Yûsufî-i Meddah. Yeni iki Varaka ve Gülşah nushası—Hamûşnâme—Dasitan-ı İblis-i Aleyhilla'ne ve Maktel-i Hüseyin.* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt I, Sayı 2 (1 Nisan 1946), s. 105-121.

Sayın Prof. İ. Hikmet Ertaylan kısa bir müddet önce, Yûsufî-i Meddâh adlı bir şâir tarafından H. 770 yılında yazılan türkçe *Varaka ve Gülşah mesnevisinin*, kitap meraklılarından Bay İzzet Koyunlu-oğlu'nun kütüphânesinde bulunan iyi bir nushasının faksimilesini yayınlamış; bu faksimileye eklediği mukaddimede de 1168 ve 1282 tarihli iki nushadan bahsetmiş, ayrıca Prof. I. Hakkı Uzunçarşılı'nın merhûm Kütüphâneler Müdürü Hasan Fehmi'de gördüğü diğer bir nushayı kaydetmişti (Bk. *Varaka ve Gülşah*, [Yayınlayan]: İsmail Hikmet Ertaylan, Türk Edebiyatı Tarihi Ord. Profesörü. İstanbul: 1945 Bîrhaneddin Erenler Matbaası. II, 47, râ S. 8° = Türk Edebiyatı Örnekleri, I., İstanbul Üniversitesi yayınlardan. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Nr. 1).